

Vendeltida boplats i Björk

Lämning 2021:4723
Björk 2:1
Köpings socken och kommun
Västmanland
Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Västmanlands län med platsen
för utredningen markerad i rött.*

© 2021 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2021:38

Författare	Leif Karlenby
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Översikt från över utredningsytan. Foto från norr.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2021:38

ARKEOLOGISK UTREDNING

Vendeltida boplats i Björk

Lämning 2021:4723

Björk 2:1

Köpings socken och kommun

Västmanland

Leif Karlenby

Lst dnr 431-2548-2021

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Västmanland
Kommun	Köping
Landskap	Västmanland
Socken	Köping
Fastigheter	Björk 2:1

Fornlämningsnummer	L2021:4723
Lämningstyp	Boplatz
Datering	Vendeltid

Typ av undersökning	Utredning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2021-05-14
Länsstyrelsens diarienummer	431-2548-2021
Uppdragsnummer i Fornreg	202100644
Arkeologgruppens projektnummer	P21027

Projektledare	Leif Karlenby
Fältpersonal	Leif Karlenby, Annica Ramström

Undersökningstid	1 juni 2021
Undersökt yta	284 kvm
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

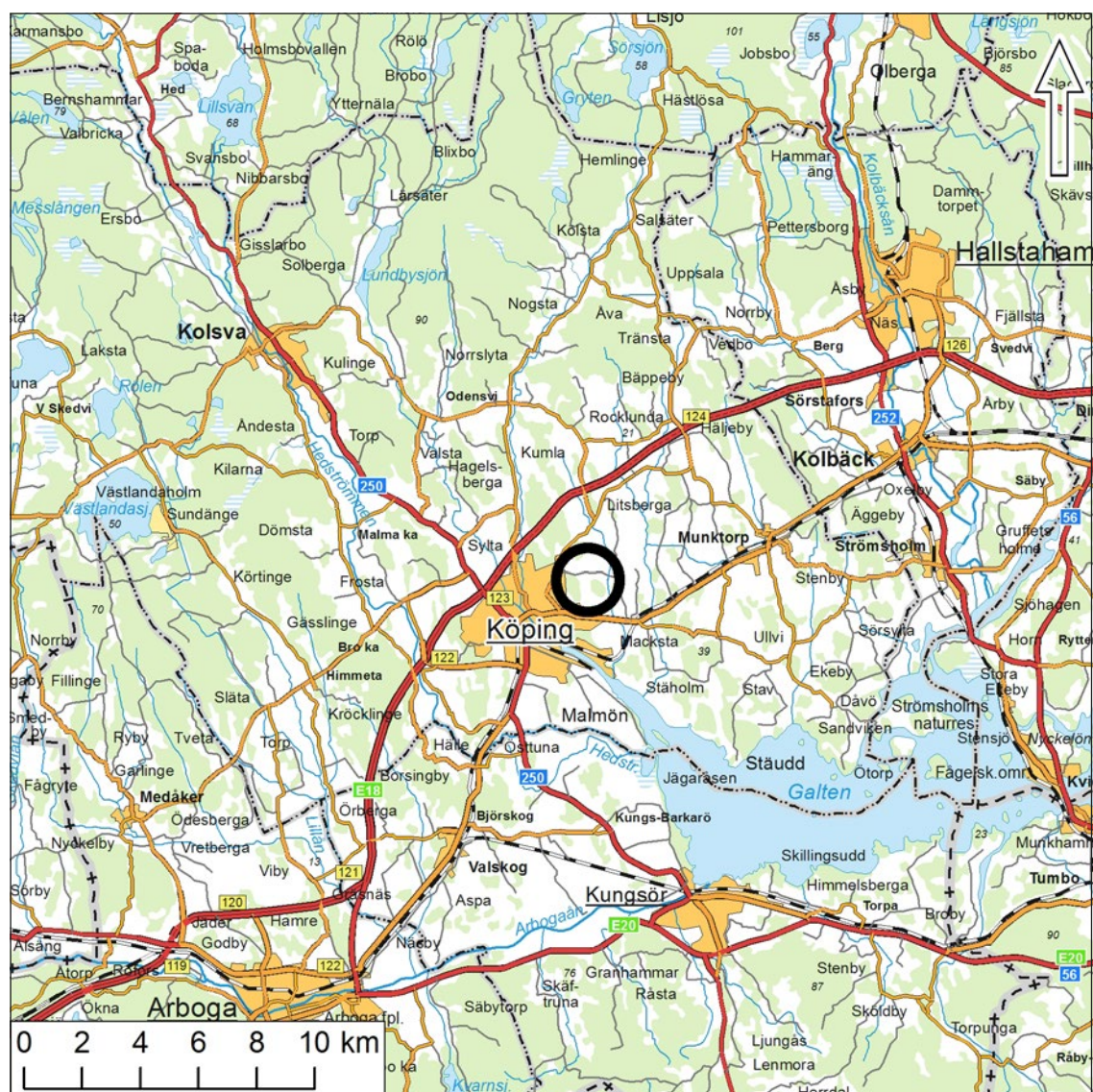
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

1 fynd tillvarataget, förvaras i väntan på fördelning hos Arkeologgruppen AB

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Innehållsförteckning	5
Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Syfte och målgrupper.....	8
Målgrupper.....	8
Metod och genomförande.....	8
Resultat.....	10
Tolkning.....	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Referenser	14
Kartor och arkivmaterial	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schaktbeskrivningar	15
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar.....	16
Bilaga 3. ¹⁴ C-analys	16
Bilaga 3. ¹⁴ C-analys	17

Figur 1. Karta över Kopingstrakten med platsen för Björk markerad med svart ring.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

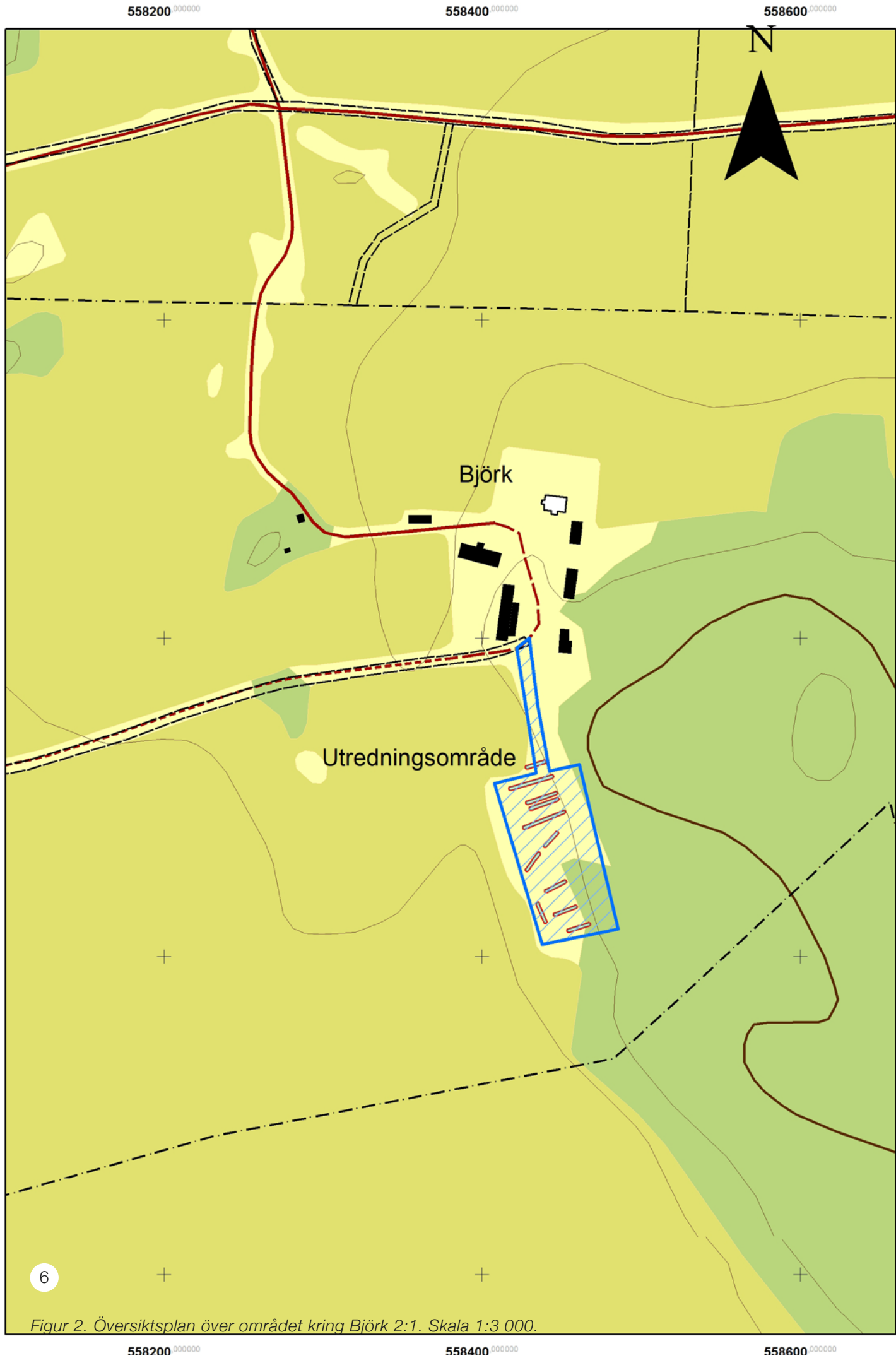
På Länsstyrelsens uppdrag har Arkeologgruppen AB utfört en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheten Björk 2:1 i Köpings kommun och socken. Området planerades för avstyckning av villatomter.

Utredningen gav som resultat att en yta på cirka 1 200–1 400 kvadratmeter kunde bedömas innehålla spår efter en boplats med stolphål, en härd och ett kulturlager (L2021:4723). En ¹⁴C-analys gav en datering vendeltid (591–657 e.Kr.) och den relativt begränsade bosättningsytan kan tala för att det rör sig om en första etablering på platsen. Den närliggande gravfältet (L2003:2181) kan vara från denna tid och sträcka sig fram i vikingatid.

Inledning

Länsstyrelsen har i beslut den 14 maj 2021 gett Arkeologgruppen AB i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheten Björk 2:1 i Köpings kommun och socken. Anledningen var att planer på avstyckning av villatomter fanns inom ett område strax väster om ett registrerat gravfält (L2003:2181).

Området som planerades för avstyckning låg på en terrassformation väster om gravfältet och bedömdes av Länsstyrelsen utgöra platsen för en möjlig bosättning.

Figur 2. Översiktsplan över området kring Björk 2:1. Skala 1:3 000.

Figur 3. Översiktsfoto av den terrassformade utredningsytan och platsen för de påträffade boplatsslämningarna. Foto från norr.

Bakgrund och kulturmiljö

Området är beläget strax öster om Köping och några kilometer söder om motorvägen E18. Trakten är känd för sina många fornlämningar. I de övre partierna – till vilka Björk hör – ligger nivåerna mellan 15 och upp mot 30–40 meter över havet. Björk ligger invid en mindre höjd omgiven av lägre partier som tidigare i historien varit våtmarker eller sjövikar. Kullen sydost om bytomten har en högsta punkt på strax under 30 meter över havet och botten i de lägre partierna i öster och väster ligger strax under 15 meter.

I området finns ett flertal hällristningar (skålgropsförekomster) runt Björks by. På höjden söder om gården ligger ett gravfält med en hög och sex stensättningar. Av gravtyperna kan man förmoda att det rör sig om ett yngre järnåldersgravfält.

Björk kan förmodligen räknas som en bebyggelse med förhistoriska anor, inte minst med det närbelägna gravfältet. På en karta över byn från 1640-talet kan man se att byn legat på samma plats som idag (Riksarkivet). Namnet antyder också hög ålder, dels utgör naturnamn som trädnamn spår av tidiga bosättningar, dels anses enstaviga namn ofta vara gamla. I Ortnamnsarkivet kan man notera att gården omnämns första gången 6 december 1473, en antydning om medeltida anor (Arkivkort 3011887, Ortnamnsarkivet).

Syfte och målgrupper

Syftet med en arkeologisk utredning är att ta reda på om fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

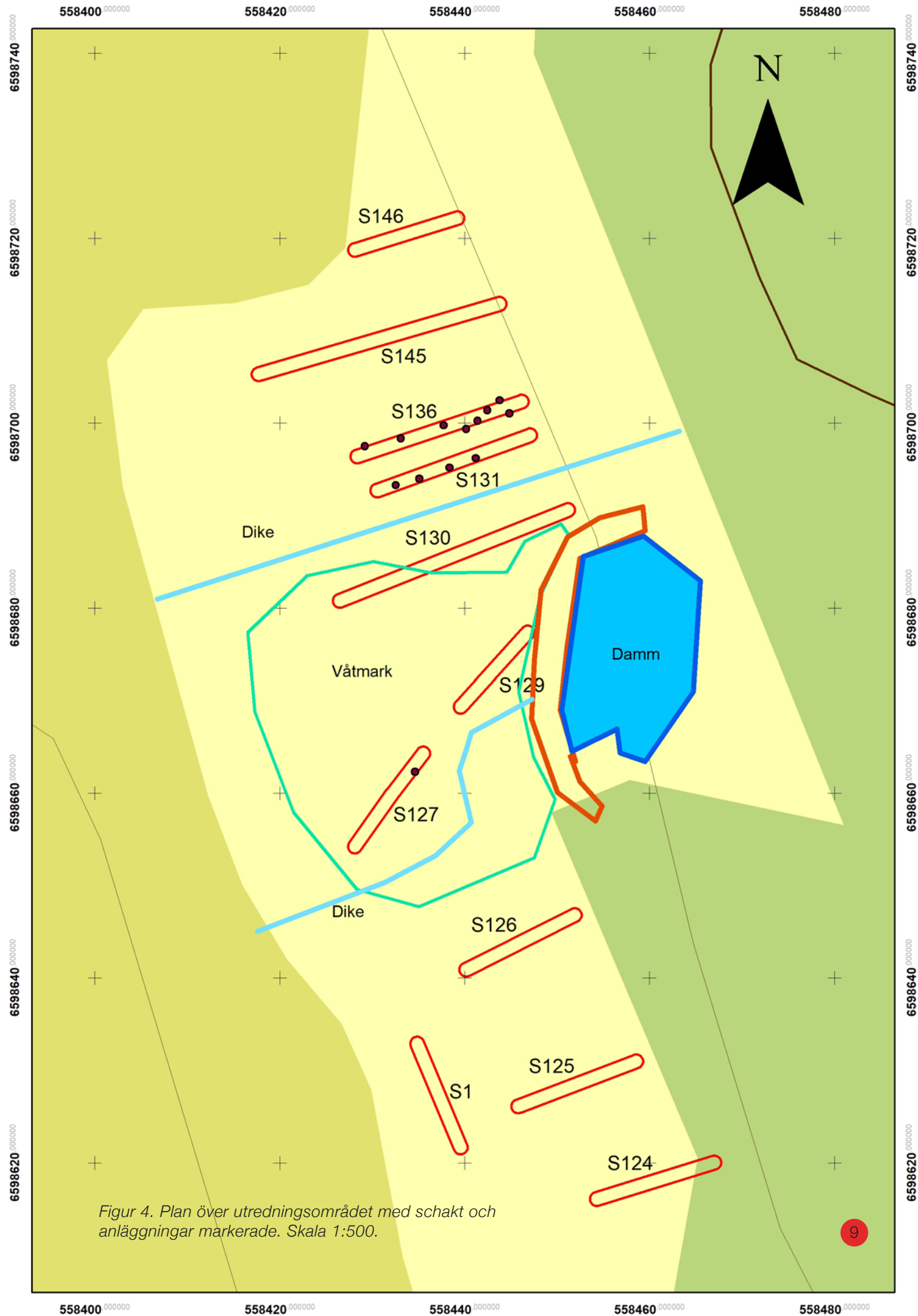
Målgrupper

Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen och markägaren. Resultaten kan även komma att användas av undersökare när en undersökningsplan för en arkeologisk förundersökning eller undersökning ska upprättas.

Metod och genomförande

Utredningen genomfördes i två etapper, dels en kortare översiktlig inventering eller okulär besiktning av ytan samt närliggande fornlämning (gravfält), dels schaktgrävning med maskin inom utredningsområdet. Då användes en Huddig traktorgrävare med 1,5 meter bred skopa. Därvidlag grävdes sammanlagt 285 kvadratmeter schakt fördelade över ytan så att ett så stort område som möjligt skulle beröras. Delar av ytan var redan före schaktning uppenbart olämpliga för bosättning och dessutom sank vid utredningstillfället (redovisas under resultat nedan). Schakten grävdes mellan 10 och 20 meter långa med en skopas bredd. Djupet varierade beroende på vilket djup övergången till steril mark låg, huvudsakligen var djupet 0,2-0,3 meter; tillfälligt uppgick djupet till 0,4 meter.

Området fotograferades och schakten och påträffade anläggningar mättes in med en handhållen GPS. De fördes därefter in i en ArcGis fil för rektifiering och plottning på digitala planer. Schakt och anläggningar beskrivs i bilaga 1 och 2.

Figur 4. Plan över utredningsområdet med schakt och anläggningar markerade. Skala 1:500.

Resultat

Området avsöktes initialt genom en okulär besiktning för att avgöra om några ovan mark synliga fornlämningar fanns. Det visade sig att detta inte var fallet. Öster om utredningsytan, i en sluttning som delvis var morän, delvis bergbunden, låg ett tidigare registrerat gravfält (L2003:2181).

Inom utredningsytan fanns dock ett par kraftiga diken anlagda och i den östra kanten fanns en damm anlagd avgränsad av en 40 meter lång, bågformad och upp till tre meter bred vall (se figur 4). Vallens höjd var på insidan cirka en meter hög. Lämningen föreföll dock inte vara av sådan ålder att den kunde betraktas som fornlämning. Den var belägen i nordöstra delen av ett sankt område som utgjorde mellanpartiet av utredningsområdet.

På grund av att hela området bestod av sandig och siltig morän som låg på underliggande berg, beläget endast någon meter under markytan kunde regnvatten från högre liggande partier i öster rinna ner i bergets fickor vilket innebar att vatten periodvis ansamlades där.

Efter besiktningen undersöktes området med hjälp av en schaktgrävning. Sammanlagt grävdes elva schakt med en sammanlagd längd av 190 meter och en bredd av 1,5 meter, det vill säga motsvarande 284 kvadratmeter. Djupet till orörd mark varierade mellan 0,2 och 0,3 meter.

I den södra delen fanns inga fornlämningar. Marken var i detta parti var siltig sand med enstaka större stenar och block. Det fanns ett gammalt odlingslager över detta naturliga lager. Vid undersökningstillfället var marken något sank.

Mitt i området var marken som nämnts ovan kraftigt vattensjuk (se figur 4). Förmodligen har området tidigare varit en översilningsmark, det vill säga en våtmark som får sin vattentillförsel genom att grundvatten tränger upp i markytan eller, som i detta fall, vatten rinner ner från högre belägna partier, särskilt i samband med regniga perioder eller snöavsmältning.

I norra delen däremot fann vi tio stolphål, både mindre och större varav flera stenskodda och en mindre härd (se bilaga 2 för beskrivning). I ett av schakten (S131) fanns också ett kulturlager (A132) som gick i ett 1,5 meter brett parti tvärs över schaktet.

Från härden (A139 i S136) togs ett ^{14}C -prov för datering. Den hamnade i perioden 591–657 e. Kr. (2 sigma). Det är ett relativt kort intervall och ger en god datering till vendeltid. Dateringsmässigt kan det sammanfalla med gravfältet.

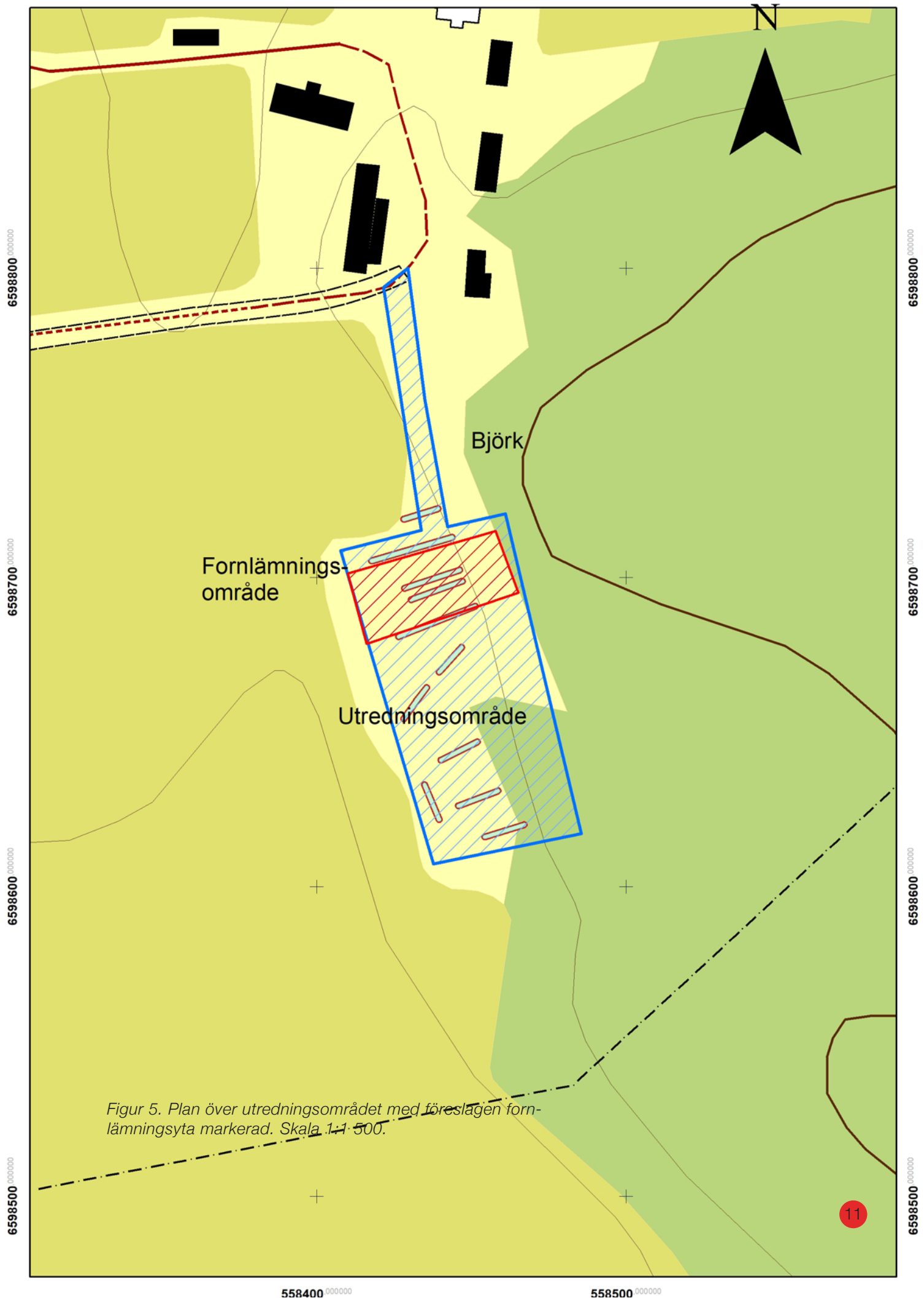
Två fynd påträffades också. I ploglagret fanns en skärva av en rund gryta med glasering på insidan, det kan röra sig om en trebensgryta. Den kan inte ha tillhört den påträffade boplatsen och har inte sparats. En liten del av ett runt trissformat föremål av omagrad lera har tolkats som en del av en sländtrissa och kom fram i ytan av stolphålet A138.

Figur 6. Den lilla skärvan av en sländtrissa funnen i A138. Skala 1:1.

558400 000000

558500 000000

Figur 5. Plan över utredningsområdet med föreslagen forn-
lämningsyta markerad. Skala 1:1 500.

Tolkning

Bedömningen blir att fornlämningen utgör en mindre gård, kanske enbart ett enda hus. Lämningar fanns i de två schakten S131 och S136. Schakten S130 och S145, som ligger strax söder respektive norr om boplatsytan får utgöra gränsen för förmodat största utbredning av boplatsen. Ett ensamt stolphål (A128 i S127) låg en bit söderut, men då det låg i det sankta området tolkades det som rest av en hägnad som saknade någon kontext. En beräknad yta för boplatsens möjliga storlek rör sig om 1 200–1 400 kvadratmeter.

Området var som sagt delvis mycket sankt och det beror på att berggrunden är allestädes närvarande. Vatten som rinner från högre partier fastnar i fickor i berget och så får man som nämndes ovan översilningsmark. Den yta som innehöll fornlämning var något högre belägen och marken bestod av fast och stabil silt och lera. Det gör att den ytan var den enda som kunde lämpa sig för bebyggelse.

Vi noterade också att flera berghällar i området var rengjorda (för så där 20 år sedan) och hade börjat växa igen med mossor. Vår gissning är att Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam varit här i samband med en inventering som genomförts från 1980-talet till helt nyligen.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Enligt Länsstyrelsen var syftet med den arkeologiska utredningen att ta reda på om fornlämningar skulle komma att beröras av det planerade arbetsföretaget. Resultaten från utredningen skulle kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten skulle också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Vid utredningen kunde en mindre yta med spår av en vendeltida boplats identifieras i den norra delen av området. I övrigt fanns inga fornlämningar, men det var uppenbart att de delarna var problematiska för byggnation – förmodligen under förhistorisk tid såväl som idag – vilket beror på att markskiktet var ganska tunt ovan ett ojämnt bergsparti.

Arkeologgruppen menar att i och med utredningens resultat så har Länsstyrelsen syfte besvarats, till och med i geologisk mening.

Referenser

Kartor och arkivmaterial

Ortnamnsarkivet – Ortnamnsregistret, besökt 2021-08-26

Riksarkivet: Sveriges äldsta historiska kartor, besökt 2021-08-26

Björk, Köpings socken: akt T3:173. 1640-tal

Bilagor

Bilaga 1. Schaktbeskrivningar

S1

11x1,5 meter, 0,2 meter djupt. Silt med inslag av moränsten. Strax väster om schakt fanns en ovan mark synlig håll.

S124

13x1,5 meter, 0,3 meter djupt. Silt med inslag av moränsten.

S125

12x1,5 meter, 0,3 meter djupt. Matjord över silt med inslag av moränsten. Berghäll i väster.

S126

12x1,5 meter, 0,2 meter djupt. Matjord över silt med inslag av moränsten.

S127

5x1,5 meter, 0,2 meter djupt. Siltig lera Något sank mark. I schaktet fanns A128.

S129

10x1,5 meter, 0,2 meter djupt. Matjord över siltig lera, berg i västra änden.

S130

25x1,5 meter, 0,2-0,4 meter djupt. Matjord över silt med inslag av moränsten. Djupet ökar åt väster då matjordskiktet ökar åt detta håll och undergrunden går nedåt.

S131

19x1,5 meter, 0,2-0,3 meter under matjorden fanns steril grå-brun lera. I schaktet fanns A132 Kulturlager, A133 stolphål, A134 stolphål, A135 stolphål.

S136

19x1,5 meter, 0,3 meter djupt, matjord med grå lera i botten. I schaktet fanns A137 stolphål, A138 stolphål, A139 hård, A140 stolphål, A141 stolphål, A142 stolphål, A143 stolphål, A144 stolphål.

S145

26x1,5 meter, 0,2 meter djupt, matjord över grå lera i botten.

S146

10x1,5 meter, 0,2 meter djupt. Matjord över grå lera i botten.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar

A128 STOLPHÅL

Cirka 0,4 meter i diameter, stenskott. Fyllning av gråsvart lera.

A132 KULTURLAGER

1,5 meter brett tvärs över schaktet (även detta 1,5 meter). Grå siltig lera med enstaka inslag av kol.

A133 STOLPHÅL

0,5-0,6 meter i diameter. Stenskott med 3 skärviga stenar. Fyllning av grå lera.

A134 STOLPHÅL

0,4 meter i diameter, stenskott med skärviga och skörbrända stenar (2 stycken). Fyllning av grå lera med inslag av kol.

A135 STOLPHÅL

0,35 meter i diameter, stenskott med 2 skärviga stenar. Fyllning av grå lera.

A137 STOLPHÅL

0,5-0,6 meter i diameter, stenskott med skärviga stenar. Fyllning av grå lera.

A138 STOLPHÅL

0,5 meter i diameter, stenskott med skörbränd sten. Fyllning av grå lera. Fynd av del av sländtrissa (se figur 6 ovan).

A139 HÄRD

0,65 meter i diameter. Fyllning av svart, sotig lera med inslag av kol och bränd lera. Två mindre skärviga stenar. Kolprov daterat 591-657 e.Kr. (se bilaga 3)

A140 STOLPHÅL

0,13 meter i diameter. Stenskott med tre stenar. Fyllning av grå lera.

A141 STOLPHÅL

0,4 meter i diameter. Stenskott med tre stenar. Fyllning av grå lera.

A142 STOLPHÅL

0,4 meter i diameter. Stenskott med tre stenar. Fyllning av grå lera.

A143 STOLPHÅL

0,4 meter i diameter. Fyllning av grå lera.

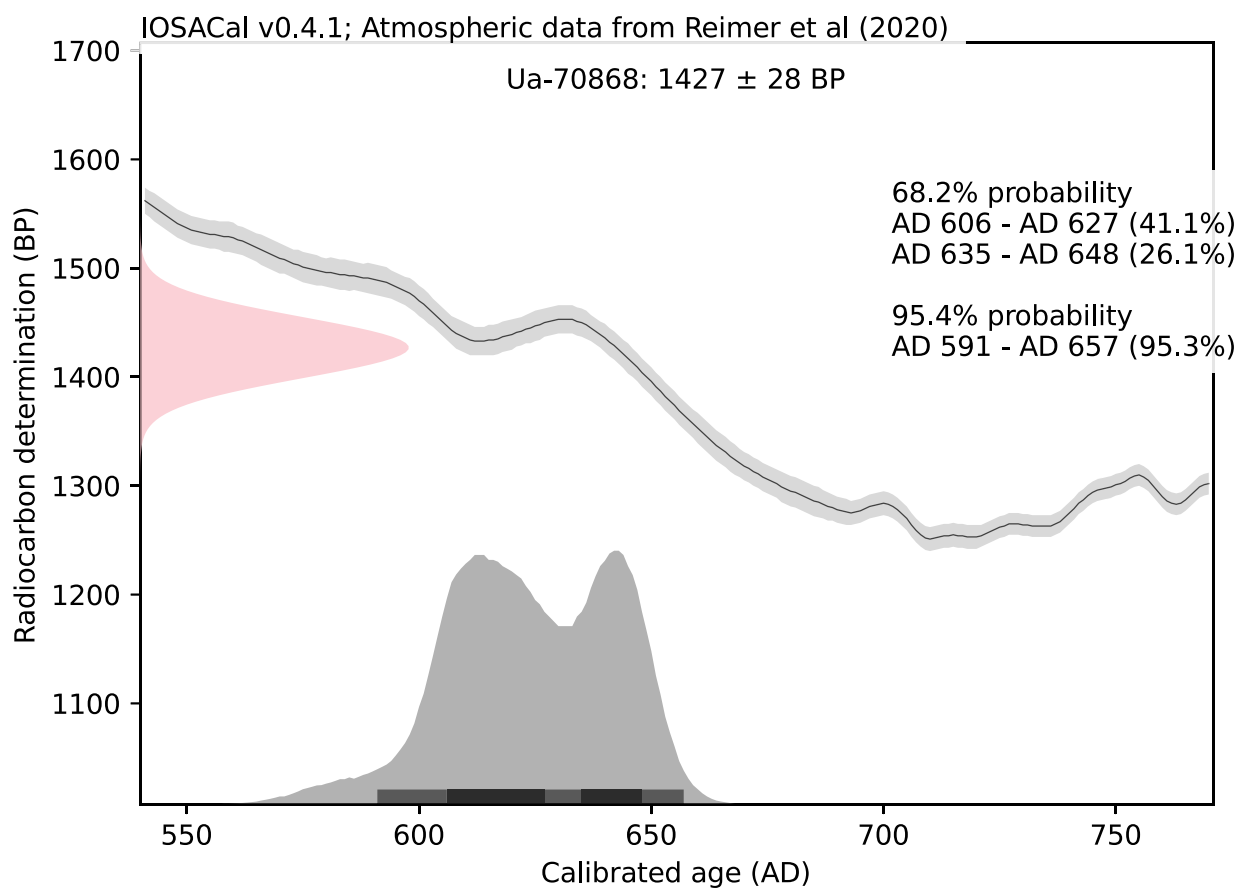
A144 STOLPHÅL

0,15 meter i diameter. Fyllning av grå lera.

Bilaga 3. ^{14}C -analys

Ångströmlaboratoriet

Kalibreringskurvor

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2021:38

